

Назва ТВП: Балота Ельня

© В. Фенчук

Код: BY002

Геаграфічныя каардынаты: 55°34' N 27°55' E

Адміністрацыйная прыналежнасць: Віцебская вобласць: Міёрскі раён, Шаркаўшчынскі раён

Плошча: 27948 га

Крытэры: A1, B2, A4i

Нацыянальны прыродаахоўны статус: большая частка ТВП з'яўляецца ландшафтным заказнікам рэспубліканскага значэння «Ельня»

Міжнародны прыродаахоўны статус: ТВП міжнароднага значэння, утворана ў 1998 годзе. Рамсарская тэрыторыя з 2002 г. (крытэрыі 1, 3, 5, 6).
Ключавая батанічная тэрыторыя

Агульнае апісанне:

Буйнейшы ў Беларусі комплекс верхавых і пераходных балот са шматлікімі азёрамі, якія прыдаюць разнастайнасць аднатоннаму ландшафту. Па ўсім балоце раскіданы невялікія астравы, пакрытыя мелкаліставымі і яловымі лясамі. Большая частка балотнага масіву зарасла невысокай хвойй, але сустракаюцца і даволі значныя адкрытыя ўчасткі са шматлікімі дробнымі азёрамі і вокнамі чыстай вады. Расліннасць на балотнай частцы заказніка характэрная для верхавых балот і

прадстаўлена хваёва-хмызнякова-сфагнавымі і хмызнякова-сфагнавымі супольнасцямі.

Балота Ельня размешчана на водападзеле рачных басейнаў. Цэнтральная яго частка ўзвышаецца над перыферычнымі ўчасткамі на 7 метраў. Глыбіня тарфяной залежы ў сярэднім складае 3,8, а месцамі дасягае 8,3 метра. З балотнага масіву выцякаюць тры ракі, а ў яго не ўпадае ніводнай. На тэрыторыі балота налічваецца больш за 100 азёр, якія ўяўляюць сабой рэшткі існаваўшага некалі аднаго вялікага возера. Большасць з іх злучана паміж сабой рэкамі і пратокамі. Аснову воднага сілкавання балота складаюць грунтовыя воды і ападкі.

У выніку меліярацыі прылягаючых тэрыторый і часткі балота адбыліся істотныя змены гідралагічных умоў комплексу. Пракладка шматлікіх каналаў і выраўноўванне рэк прывялі да зніжэння ўзроўню грунтовых вод, што стала адной з асноўных прычын практычна штогадовых буйных пажараў на балоце. У апошнія гады на меліярацыйных каналах на балоце было пабудавана больш за 40 дамбаў, што прывяло да падняцця узроўня вады.

У сувязі з цяжкай даступнасцю і спецыфікай ландшафтаў (каля 60% лесу расце на балоце, а самі лясы характарызуюцца нізкай прадукцыйнасцю) тэрыторыя выкарыстоўваецца чалавекам абмежавана. Лесаэксплуатацыйныя работы вядуцца ў асноўным па перыферыі балотнага масіву і на мінеральных астравах, сельскагаспадарчая дзейнасць адсутнічае. Тэрыторыя выкарыстоўваецца як для прамысловых нарыхтовак, так і для аматарскага збору грыбоў і ягад. На азёрах мясцовае насельніцтва ловіць рыбу.

Флора сасудзістых раслін уключае 405 відаў, якія адносяцца да 233 радоў, 83 сямейств, 6 класаў, 5 аддзелаў. У тым ліку 5 відаў хвашчоў, 3 - дзєразы, 11 - папаратнікоў, 3 - голанасенных і 383 - кветкавых (пакрытанасенных), у тым ліку 103 - аднадольных і 280 - двухдольных раслін.

На тэрыторыі заказніка "Ельня" выяўлена 23 віда дрэў, 20 відаў хмызнякоў, 350 відаў травяністых раслін. Акрамя таго, у межах заказніка выяўлена і ідэнтыфікавана 86 відаў мохападобных і 50 відаў лішайнікаў.

Асноўныя біятопы:

Верхавыя балоты (у тым ліку пашкоджаныя пажарамі) – 65,7%, лясы – 24% (у тым ліку: хваёвыя – 8,7%, шырокалісцевыя – 8,7%, дробналісцевыя – 14,6%), хмызнякі і рэдкалессе – 5,8%, іншыя землі – 4,5%.

Птушкі:

На тэрыторыі заказніка сустракаецца 117 відаў птушак, 25 з якіх занесены ў Чырвоную кнігу Беларусі. Характэрная рыса балотнага масіву Ельня – наяўнасць разрэджаных калоній кулікоў на балоце і калоній чайкавых на азёрах. Ельня – месца гнездавання птушак, тыповых для комплексаў верхавых балот: чорнаваллёвага гагача *Gavia arctica*, пардвы *Lagopus lagopus*, залацістай сеўкі *Pluvialis apricaria*, сярэдняга кулёна *Numenius phaeopus* і куліка-селянца *Tringa nebularia*. Рэдкія для Беларусі ўвогуле, яны сустракаюцца тут у значнай колькасці. Акрамя іх на балоце гняздуюцца сокал-дрымлук *Falco columbarius* і арол-вужаед *Circetus gallicus*. Колькасць найбольш рэдкіх і значных відаў птушак прыведзена ў тэблицы.

Балотны масіў Ельня мае вялікае значэнне як месца прыпынку мігрыруючых гусей, качак і, асабліва, жураўлёў на вясновых і восеньскіх пралётах. У гэты час на вадаёмах звычайныя і шматлікія гусі-гуменніцы *Anser fabalis*, белалобыя гусі *Anser albifrons*, качкі-свіцьвы *Anas penelope*, качкі-чыркі *Anas querquedula*; сустракаюцца таксама шэрая гусь *Anser anser*, гусь-піскулька *Anser erythropus*, качка-шылахвостка *Anas acuta*, савукі *Mergus sp.*

Іншыя групы жывел:

Фауна наземных пазваночных уключае 7 відаў земнаводных, 5 відаў паўзуноў, 31 від млекакормячых (большасць з іх пражывае на перыферыйных участках балота ці наведвае яго ў пошуках корму). Адзначаецца высокая колькасць гадзюкі звычайнай *Vipera berus*.

Стан рэдкіх відаў птушак:

Віды	Статус	Колькасць	Год/перыяд ацэнкі	Дакладнасць ацэнкі	Трэнды (2000-2011)	Крытэрыі ТВП
Гусь-гуменніца <i>Anser fabalis</i>	мг	500-1000 ас	2005-2011	П		

Віды	Статус	Колькасць	Год/перыяд ацэнкі	Дакладнасць ацэнкі	Трэнды (2000-2011)	Крытэрыі ТВП
Гусь белалобая <i>Anser albifrons</i>	мг	2000-3000 ас	2005-2011	П		
Пардва <i>Lagopus lagopus</i>	гн	20 п	2005-2011	Э	↓	
Гагач чорнаваллёвы <i>Gavia arctica</i>	гн	2-5 п	2005-2011	П	↔	
Чорны бусел <i>Ciconia nigra</i>	гн	3-4 п	2005-2011	П	↔	
Арол-вужаед <i>Circaetus gallicus</i>	гн	0-2 п	2005-2011	П	↓	
Скапа <i>Pandion haliaetus</i>	мг	+	2005-2011	П		
Сокал-дрымлук <i>Falco columbarius</i>	гн	10-20 п	2005-2011	П		
Сокал-кабец <i>Falco subbuteo</i>	гн	5 п	2005-2011	П	↔	
Журавель шэры <i>Grus grus</i>	гн	30-50 п	2005-2011	Э	↓	B2
Журавель шэры <i>Grus grus</i>	мг	1600-4000 ас	2005-2011	Д	↔	A4i

Віды	Статус	Колькасць	Год/перыяд ацэнкі	Дакладнасць ацэнкі	Трэнды (2000-2011)	Крытэрыі ТВП
Сеўка залацістая <i>Pluvialis apricaria</i>	гн	50-120 п	2005-2011	Э	↑	
Грыцук вялікі <i>Limosa limosa</i>	гн	30-50 п	2005-2011	Э	↔	A1
Кулён вялікі <i>Numenius arquata</i>	гн	30-35 п	2005-2011	Э		
Кулён вялікі <i>Numenius arquata</i>	гн	10-30 п	2005-2011	Э	↓	B2
Кулік-селянец <i>Tringa nebularia</i>	гн	30-50 п	2005-2011	Э		
Чайка шызая <i>Larus canus</i>	гн	60-90 п	2007-2011	Д	↓	

Іншыя рэдкія і знаходзячыся пад пагрозай знікнення віды:

Звяры: барсук *Melesmeles*.

Птушкі: гусь-піскулька *Anser erythropus*, качка-шылахвостка *Anas acuta*, савук-луток *Mergellus albellus*, вялікі савук *Mergus merganser*, арлан-белахвост *Haliaeetus albicilla*, арол-маркут *Aquila chrysaetos*, палявы лунь *Circus cyaneus*, малы арлец *Aquila pomarina*, стучок *Lymnocyrtes minimus*, жоўтагаловы дзяцел *Picoides tridactylus*, балотная сава *Asio flammeus*, пугач *Bubo bubo*.

Насякомыя: Шчыгрынавы жужаль *Carabuscoriaceus*, рашэцісты жужаль *Carabus cancellatus*, жужаль менетрые *Carabusmenetriesi*, залацістаямачны жужаль *Carabus clathratus*, бліскучы жужаль *Carabusnitens*, аксамітніца юта *Oeneisjutta*, тарфянікавая жаўтушка *Coliaspalaeno*, альпійская перламутраўка *Clossianathore*.

Расліны: баранец звычайны *Huperzia selago*, бяроза карлікавая *Betula nana*, гімнакалея ўздутая *Gymnocolea inflata*, вярба чарнічная *Salix myrtilloides*, касач бязлісты *Irissibirica*, журавіны дробнаплодныя *Oxycoccus microcarpus*, цыбуля мядзведжая *Allium ursinum*, марошка прысадзістая *Rubus chamaemorus*, увярэднік скіпертападобны *Pedicularis sceptrum-carolinum*, асака малакветкавая *Carex pauciflora*, сфагнум мяккі *Sphagnum molle*, шпажнік чарапіцавы *Gladiolus imbricatus*, лобарыя лёгачная *Lobaria pulmonaria*.

Пагрозы:

Паніжэнне ўзроўню грунтовых вод у выніку пракладання каналаў сярод балота, выраўноўвання рэк і асушэння перыферычных участкаў балота. Парушэнне гідрарэжыму прыводзіць да пачашчэння пажараў, змянення відавочнага саставу флоры, зарастання адкрытых участкаў балот хмызнякамі і лесам.

Выпальванне расліннасці і пажары. Пажары і паніжэнне ўзроўню грунтовых вод аказваюць істотны ўплыў на стан папуляцый птушак, якія тут гняздуюцца і спыняюцца падчас міграцый. У першую чаргу, у выніку пажараў змяншаецца плошча тыповых балотных экасістэм, а знішчэнне журавін значна змяншае кармавую базу для многіх відаў птушак.

Фактар неспакою. У апошнія гады рыбаловы і паляўнічыя пачалі ўсё часцей наведваць азёры. Гэта прыводзіць да разбурэння гнёздаў многіх відаў птушак, у тым ліку і занесеных у Чырвоную кнігу. Балота пачынае губляць сваю значнасць як месца канцэнтрацыі мігрыруючых гусей і жураўлёў. Адна з прычын такога становішча – зніжэнне ўзроўню грунтовых вод, што зрабіла балота больш даступным для чалавека вясной.

Нерэгламентаваны збор журавін прыводзіць да сур'ёзнага пашкоджання наглебавага покрыва і з'яўляецца яшчэ адным фактарам парушэння спакою жывёл.

Рэкамендацыі па захаванню:

Для вырашэння пералічаных экалагічных праблем неабходна зрабіць шэраг захадаў:

- аптымізаваць гідралагічны рэжым балотнага комплексу шляхам перакрыцця каналаў, па якіх вада выцякае з балота;
- забараніць асушальныя работы як унутры, так і на перыферыі заказніка;

- організаваць кантроль за выкананнем забароны на паляванне на азёрах, якія з'яўляюцца буйнейшымі месцамі адпачынку мігрыруючых гусей;
- абмежаваць ці забараніць рыбную лоўлю на азёрах, дзе гняздуюцца рэдкія віды птушак;

Крыніцы інфармацыі:

Асабістыя паведамленні: Дамброўскі В.Ч., Івановскі У.В., Коваленок В., Левы С.В., Лукшыц В.У., Якавец М.М.

Ключевые ботанические территории Беларуси / Под ред. О.М. Масловского, Г.А. Пронькиной. – М.-Мн. -: Бестиор, 2005. – 80 с.

Скарбы прыроды Беларусі. – Мн.: Беларусь, 2005. – 215 с. (Інфармацыю падрыхтавалі: Бірукоў В.П., Дарафееў А.М., Іваноўскі У.В., Казлоў В.П., Кузьменка У.Я., Скуратовіч А.М.).

Сушко Г.Г., Шкатуло В.В., Борок И.И. Редкие и охраняемые виды насекомых обитателей верховых болот Белорусского Поозерья // Красная книга Республики Беларусь: состояние, проблемы, перспективы: материалы международной научной конференции. – Витебск: УО “ВГУ им. П.М. Машерова”, 2011., с. 171-173.

Флора и растительность ландшафтного заказника «Ельня» / Д.Г. Груммо, О.В. Созинов, Н.А. Зеленкевич [и др.]; под ред. Н.Н. Бамбалова; Нац. акад. Наук Беларуси, Ин-т экспериментальной ботаники. – Минск: Минкстиппроект, 2010. – 200 с.: ил.

Яковец Н.Н. Мониторинг некоторых видов ржанкообразных заказника “Ельня”, занесенных в Красную книгу Республики Беларусь. // Биологическое разнообразие Белорусского Поозерья: современное состояние, проблемы использования и охраны: Материалы II Международной научно-практической конференции, Витебск, 2008 г., с. 281-283.

Складальнікі : Левы С.В.

---

* Выкарыстанне змешчанай тут неапублікаванай інфармацыі для навуковых публікацый без пісьмовай згоды яе аўтараў забаронена. У выпадку выкарыстання часткі кантэнту або старонкі цалкам на іншых інтэрнет-рэсурсах, абавязковая спасылка на аўтараў і сайт iba.ptushki.org